

Literatuur: DAMESHEK, W. (1965) Immunologic proliferation and its relation to certain forms of leucaemia and related disorders. *Information exchange group V*, Nr. 43. — DOMMELLEN, K. VAN (1967) Pernicieuze anemie en multipel myeloom. *Ned. T. Geneesk.* **III**, 1107. — DROP, R. (1967) Disorders of the immune system. *Hosp. Practice* **2**, 39. — JANSZ, A. en J. VAN DER VEEN (1967) Hetero- en auto-antistoffenvorming ten gevolge van niet specifieke prikkeling. *Ned. T. Geneesk.* **III**, 1103. — JANSZ, A., J. A. M. SNIJDER, L. WIJNJA en PH. J. HOEDEMAEKER (1967) Auto-immuunziekten ten gevolge van niet specifieke prikkeling. *Ned. T. Geneesk.* **III**, 1104. — JANSZ, A. en PH. J. HOEDEMAEKER (1967) *Experimentele immuunthyroiditis na niet-specifieke prikkeling van het immuno-apparaat*. Voordracht Federatieve vergadering van Medisch-Biologische Verenigingen. — KOFFLER, D. en F. PARONETTO (1965) Serological and immunofluorescent studies of humeral antibody and -globulin localization in experimental auto-immune thyroiditis. *J. Immunol.* **94**, 329. — LEONHARDT, T. (1964) Family studies in systemic lupus erythematosus. *Acta med. scand.* **176**, suppl. 416. — LOGHEM, J. J. VAN (1965) Viral infection and idiopathic auto-immune diseases. *Vox sang. (Basel)* **10**, 1. — OORT, J. en J. L. TURK (1965) A histological and autoradiographic study of lymph nodes during the development of contact sensitivity in the guinea pig. *Brit. J. exp. Path.* **46**, 147. — POLLAK, V. E., E. MANDEMA en R. M. KARK (1960) Antinuclear factors in the serum of relatives of patients with systemic lupus erythematosus. *Lancet* **II**, 1061. — SCHWARTZ, R. S. (1965) *Malignant lymphomas in runt disease: Escalation from an immunological to a neoplastic disease*. Voordracht 75th annual meeting American Society for clinical Investigation. — UHR, J. W., S. B. SALVIN en R. M. PAPPENHEIMER (1957) Delayed hypersensitivity. II. Induction of hypersensitivity in guinea pigs by means of antigen-antibody complexes. *J. exp. Med.* **105**, 11. — VELDE, K. TE, J. ABELS, G. J. P. A. ANDERS, A. ARENDS, PH. J. HOEDEMAEKER en H. O. NIEWEG (1964) A family study of pernicious anemia by an immunological method. *J. Lab. clin. Med.* **64**, 177. — WEIGLE, W. O. (1964) Studies on the termination of acquired tolerance protein antigens following injection of serologically related antigens. *Immunology* **7**, 239.

Groningen, 14 september 1967

PH. J. HOEDEMAEKER
J. A. M. SNIJDER
A. JANSZ

ECHINOKOKKOSE BIJ IN NEDERLAND WERKENDE BUITENLANDERS

Tot onze spijt hebben wij verzuimd een epidemiologisch onderzoek van Dr. G. D. HEMMES (1961) te vermelden bij de literatuuropgave van ons artikel over echinokokkose. Het onderzoek van HEMMES naar het voorkomen van de echinokokkose in Nederland strekte zich uit over de jaren 1951 tot 1956. Vijf van de 88 patiënten waren buitenlanders of immigranten zonder nadere aanduiding van de landsaard. De grote toeloop van buitenlandse gastarbeiders uit Spanje, Griekenland, Marokko, Turkije en Italië begon na 1956. Het is dus de vraag of de door HEMMES vermelde buitenlanders uit deze landen afkomstig zijn geweest.

Literatuur: HEMMES, G. D. (1961) Humane echinococcosis in Nederland. *Geneeskundige Bladen* **49**, 355. — BOER, H. H. M. DE en P. VAN LEEUWEN (1967) *Ned. T. Geneesk.* **III**, 1432.

Rotterdam, 6 september 1967

H. H. M. DE BOER
P. VAN LEEUWEN

De door de collegae DE BOER en VAN LEEUWEN bedoelde vijf patiënten waren afkomstig uit Duitsland, Italië, Polen en twee uit Griekenland.

Utrecht, 11 september 1967

G. D. HEMMES

DE BETREKKELIJKHEID VAN „VASTSTAANDE FEITEN”

Prof. KLOOSTERMAN (1967) verwijt in een recente bijdrage aan Prof. DEFARES, dat hij „met een onwetenschappelijke stelligheid gevaren poneert, die in geen enkel opzicht door klinische ervaring gesteund worden” en daardoor „een verantwoordelijkheid op zich genomen heeft, die weinig benijdenswaardig is”. Als bewijs hiervoor poneert hij zelf met onwetenschappelijke stelligheid beweringen, die in geen enkel opzicht door klinische ervaring gesteund worden. Beveerd wordt nl. het volgende:

„Het staat namelijk vast, dat deze maligne aandoeningen in verhoogde frequentie voorkomen bij kinderloze vrouwen, en het is zeer wel denkbaar, dat de onophoudelijke korte golfslag, die door het leven van de vrouwen gaat, zonder ooit of bijna ooit afgewisseld te worden met de toestand van de lange gestatieperiode, hierbij een bevorderende factor is. In overeenstemming met deze opvatting is, dat de bovengenoemde maligne aandoeningen in sterk verhoogde mate voorkomen bij vrouwen uit de westerse cultuurwereld en in veel geringere frequentie in de ontwikkelingslanden.”

Ik zou aan Prof. KLOOSTERMAN willen adviseren, het met echte Duitse Gründlichkeit opgestelde rapport van H. SACHS en H. MAASS (1965) eens te bestuderen. In dit rapport worden feiten vermeld, die precies tegengesteld zijn aan dat, wat voor Prof. KLOOSTERMAN klaarblijkelijk vaststaat. Uit de daarin voorkomende tabellarische overzichten blijkt nl. zeer duidelijk een negatieve correlatie tussen frequentie van corpuscarcinoom en „ontwikkeling”.

Welke van deze visies juist is, kan ik als niet-medicus en niet-statisticus niet beoordelen. Maar wel weet ik, dat als twee serieuze wetenschapsmensen tot precies tegengestelde conclusies komen, die conclusies niet als „vaststaand” beschouwd kunnen worden.

Literatuur: KLOOSTERMAN, G. J. (1967) *Ned. T. Geneesk.* **III**, 1452. — SACHS, H. en H. MAASS (1965) Beitrag zur Epidemiologie des Mamma- und Kollumkarzinoms. *Mittellungendienst Gesellschaft Bekämpfung Krebskrankheiten* **5**, 743.

Maastricht, 26 augustus 1967

J. M. SCHÖPPING

DE INVLOED VAN ORALE ANTICONCEPTIVA OP DE VROUW

(Antwoord aan Noach en Van Rees)

NOACH betreurt het, dat mijn opvattingen omtrent de „pil” voortijdig hun weg naar de lekenpers bleken te vinden. Ze vonden deze weg na de radio-uitzending van mevrouw ZELDENRUST en Dr. DE VAAL en de historische persconferentie van de N.V.S.H., zodat moet worden geconcludeerd dat NOACH een correctie van de „wetenschappelijke” uitspraken van de N.V.S.H. als „voortijdig” signaleert.

1. De grotere toxiciteit van de kunstestrogenen t.a.v. de natuurlijke estrogenen is in mijn eerste antwoord aan NOACH en VAN REES, en TAUSK adequaat gedocumenteerd. LAURITZEN (1964) zegt in een recent overzicht: „Seit man weiss, dass die Stilbene (stilboestrol; J.G.D.) sich im wesentlichen Wirkungen — zum Beispiel der Beeinflussung des Enzymhaushaltes — beträchtlich von den natürlichen Oestrogenen unterscheiden, werden sie in der Forschung und